

N:o 28.

Ank. till Riksd. kansli den 23 mars 1904, kl. 3 e. m.

Andra Kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande n:o 9, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t med hemställan om sådan ändring i fångarbetet, att det för de blinda outhärliga korgmakeriet ej vidare må förekomma i fångelserna, samt att vanföras och lyttas arbete ej må nedtryckas af konkurrens genom utlämnande af det billiga fångarbetets alster i den allmänna marknaden.

Till utskottet har hänvisats en af herr *S. A. Hedin* i Andra Kam-maren väckt motion, n:o 217, hvaruti föreslås, att Riksdagen måtte besluta en hemställan till Kungl. Maj:t om sådan ändring i fångarbetet, att det för de blinda outhärliga korgmakeriet ej vidare må förekomma i fångel-serna samt att i öfrigt må i största möjliga mån förebyggas, att vanföras och lyttas för deras utkomst väsentliga arbeten, som ej kunna mot andra utbytas, nedtryckas af konkurrens med det billiga fångarbetets i den all-männa marknaden utlämnade alster.

Motionären, som framhåller, att frågan om fångarbetets konkurrens med det fria arbetet är en gammal fråga, påpekar, att denna konkurrens, särskildt från en af de mindre industrierna — korgmakeriet — länge varit

Bih. till Riksd. Prot. 1904. 8 Saml. 2 Afd. 2 Band. 27 Häft. (N:o 28) 1

föremål för mycket bekymmer och en klagan, som torde få erkännas vara ännu mer berättigad än åtskilliga andra yrkesutöfvares. Klagomålen från korgmakeriet hade äfven i sin mån föranledt den motion (n:o 226), som motionären år 1896 väckt i Andra Kammaren, i hvilken motion föreslagits en anhållan, att Kungl. Maj:t ville låta anställa en utredning om fångarbetets lämpligaste anordning med hänsyn till dess ändamål i och för fångvården äfvensom konkurrensen med det fria arbetet. Denna motion hade af Andra Kammaren enhälligt bifallits, hvaremot densamma — på grund af den framskridna tiden — icke blifvit af Första Kammaren behandlad.

Anledningen till den nu föreliggande motionen vore emellertid icke klagomålen öfver fångarbetets för ett *svagt* yrke mycket besvärande konkurrens med det fria arbetet i allmänhet inom detta yrke. Nu förelåge en särskild omständighet, som i barmhärtighetens namn syntes vara så befallande, att den ej kunde lämnas å sido. Det vore för en viss del af de fria arbetarne inom korgmakeriyrket, nämligen de blinda, motionären ville anhålla, att staten ej måtte konkurrera om den arbetsförtjänst, hvarmed dessa så olyckligt lottade medmänniskor sökte lifnära sig. Korgmakeriet vore så godt som det enda lämpliga arbetet för blinda, men konkurrensen blefve för de blinda arbetarne naturligtvis ännu svårare än för öfriga fria arbetare, när en entreprenör af fångarbetet köpte sin arbetskraft så billigt, som motionären i sin motion år 1896 påvisat.

Staten, som icke kunde anses hafva uppfyllt sin skyldighet mot de blinda genom att gifva dem en för dem afpassad skoluppfostran, handlade i strid mot sin skyldighet, då den försvårade de blindas arbete för sin utkomst genom konkurrens på den allmänna marknaden med det billiga fångarbetets alster.

Beträffande frågan om arbetsdriftens anordnande i allmänhet inom våra fångelser, har utskottet fått mottaga en synnerligen sakrik utredning af chefen för fångvården, generaldirektören Wieselgren, hvilken utredning bifogas detta utlåtande. Af denna utredning, till hvilken utskottet hänvisar, framgår, bland annat, att Kungl. Maj:t vid inrättandet af de första cellfångelserna, genom bref den 22 december 1846, på grund af en rikets ständers skrifvelse, bestämde, att då den frie arbetarens skäligen anspråk icke borde förnärmast, skulle inom fångelserna företrädesvis verkställas de

arbeten, som vore för fångvårdens och statens egna behof användbara samt fångarna i öfrigt sysselsättas med tillverkning af varor, mindre vanliga i orten. Af flere skäl kunde emellertid denna bestämmelse under då rådande förhållanden icke genomföras, och genom kungligt bref den 23 februari 1858 blef densamma jämväl försatt ur kraft. Fångelserna öppnades för äfven handtverksarbeten och, trots sedermera då och då upprepade framställningar om skydd mot fångelsearbetet, hade 1846 års restriktioner icke återupplifvats. Sedan emellertid genom lagen den 24 juli 1892 tiden för tillämpning af enrumsfängelset utsträckts från två till fyra år, med afdrag af en fjärdedel, hade — enligt generaldirektörens framställning — behofvet af en ny anordning af arbetsdriften gjort sig gällande, en anordning, som ock läte sig genomföras, om blott fångpersonalen så fördelades på de olika fångelserna efter strafftid, ålder m. m., att fångförvaltningen blefve i stånd att i hvart af de sålunda använda fångelserna för statens behof göra sig fångarnas arbetskraft till godo. En af förutsättningarna härför vore upphörandet af allt samband mellan arbetsvinsten å fångarbetet och fångelsefunktionärernas aflöningsförmåner. Sedan detta mångåriga önskemål numera genom 1902 och 1903 års Riksdagars bifall till Kungl. Maj:ts propositioner om ändrade stater för föreståndare och bevakningspersonal vid länens enrumsfångelser ändtligen vunnits, hade fångvårdsstyrelsen den 14 september 1903 aflåtit till Kungl. Maj:t en underdånig skrifvelse med förslag om åtgärder, hvarigenom en tillfredsställande anordning af arbetsdriften i fångelserna skulle komma till stånd samt inom fångelserna, på sätt 1846 års ständer begärde, företrädesvis utföras arbeten, som vore för statens egna behof användbara.

Fångvårdsstyrelsens nämnda skrifvelse, som jämväl blifvit i afskrift utskottet tillställd, har utskottet funnit innehålla en så omfattande utredning af frågan om arbetsdriftens i fångelserna anordnande i enlighet med ofvan angifna syfte, att utskottet finner lämpligt bifoga äfven den vid detta utlåtande; och får utskottet hänvisa till denna skrifvelse, som utmynnar i en hemställan, att »armén, flottan, postverket, statsjärnvägarne och öfriga statsförvaltningar», skola till fångvårdsstyrelsen inkomma med rekvisitioner å sådana för deras räkning behöfliga persedlar, som kunna i fångelserna förfärdigas.

Öfver denna fångvårdsstyrelsens hemställan har Kungl. Maj:t infortrat yttranden af järnvägs-, telegraf- och generalpoststyrelserna samt marin- och arméförvaltningarna; och ställa sig dessa styrelser och förvaltningar, enligt hvad utskottet inhämtat, i hufvudsak välvilligt till fångvårdsstyrelsens förslag.

Järnvägsstyrelsen, som anser att statens järnvägars behof af borst-

binderiarbeten och blusar skulle kunna tillverkas inom fängelserna, har icke något emot, att behovet af borstbinderiarbeten fylles från dessa, hvaremot styrelsen håller före, att det för betjäningen erforderliga antal blusar fortfarande såsom hittills bör få så vidt möjligt tillverkas af änkor efter personal, som varit vid statens järnvägar anställd.

Telegrafstyrelsen anför, att åtskilliga för telegrafverket behöfliga arbeten utan tvifvel lämpa sig för utförande i fängelserna, såsom förfärdigandet af en del beklädnadsartiklar, bokbinderiarbeten, montering af växelbordsnören m. m., hvarför telegrafstyrelsen förklarar intet vara att från dess sida erinra mot framställningen.

Generalpoststyrelsen biträder förslaget särskildt med hänsyn till den besparing, postverket genom det ifrågasatta tillvägagångssättet skulle vinna. Styrelsen anser såsom lämpliga föremål för fångarbetet kunna ifrågasättas: postsäckar, sydda postpåsar, postväskor, brefbärareväskor, postiljonsbröstväskor, sämskskinnströjor, blankettskåp, poststolar och soffor äfvensom uniformsbeklädnadspersedlar.

Marinförvaltningen anser det äfven ur flottans synpunkt vara fördelaktigt, om en del af dess behof af olika förrådsartiklar kunde erhållas genom fångarbete, och omnämner bland effekter, som lämpligen kunde tillverkas af straffångar: bussarångkläder, kalsonger, blå ylleskjortor, byxor af bomullsväf, skjortor af lärft, skodon, klädsäckar, borstbinderi-, tågvirkesamt en del läder- och snickeriarbeten jämte en hel del andra förnödenhetsartiklar, hvilka nu i allmänhet upphandlas genom privata leverantörer.

Arméförvaltningen tillstyrker förslaget, dock under förbehåll att fångarnes arbete för arméns räkning icke användes i större utsträckning, än att vid truppförbanden befintliga egna verkstäder, som på anförda skäl anses outhärliga, därjämte kunna äga bestånd.

Hvad därefter angår frågan om fångarbetets konkurrens särskildt med de blindas arbete, synes det utskottet uppenbart, att om nämnda konkurrens med det fria arbetet i allmänhet är olämplig, så är den särskildt förkastlig, då den vänder sig mot våra blinda medmänniskor. Såsom känt torde vara, äro nämligen de blinda för sitt uppehälle hufvudsakligast hänvisade till endast tvenne yrken: korgmakeriet och borstbinderiet, sedan replageriyrket numera i allmänhet utöfvas på ett sätt, som ställer de blinda utanför detsamma.

Antalet blinda personer i Sverige utgör för närvarande omkring 4,000, hvaraf 95 procent anses vara obemedlade. Från blindinstitutet vid Tomtebodas och handtverksskolan i Kristinehamn utgå årligen, efter erhållen under-

visning, 30—40 blinda, som i regel ägna sig åt förstnämnda tvenne yrken. Enligt hvad utskottet inhämtat, arbetade i vårt land under år 1901 vid fabriker och i handtverkerier omkring 350 män och kvinnor med korgmakeriarbeten samt omkring 550 med borstbinderiarbeten; och i fångelserna sysselsättas ett afsevärdt antal fångar med samma slags arbeten. Sålunda sysselsattes i medeltal dagligen i rikets fångelser under nedannämnda år följande antal fångar med korgmakeri (stol- och mattflätning däruti inbegripet) och borstbinderiarbeten:

År 1898	-----	419
» 1899	-----	396
» 1900	-----	433
» 1901	-----	452
» 1902	-----	429,

eller i medeltal under sagda femårsperiod 425 fångar årligen.

Det stora antalet blinda arbetare har således att i kampen för sin tillvaro upptaga konkurrens ej blott med de fria, normala yrkesarbetarna utan äfven med fångarna i statens fångelser. I denna dubbla konkurrens lära de icke kunna undgå att komma till korta. Ty äfven om de på grund af sina små anspåk och den förnöjsamhet, som är för dem be-tecknande, kunna bestå i konkurrensen med andra fria arbetare, så förmå de dock icke att med framgång upptaga striden mot dem, som förfoga öfver den ytterst billiga arbetskraft, som erhålles i fångelserna.

Det bör därför icke väcka förvåning, att arbetarna vid arbetshemmet för blinda i Stockholm, där ett 20-tal blinda sysselsättas med korgmakeriarbeten, under nu rådande förhållanden icke förmå att uppdrifva arbetsförtjänsten högre, än att denna endast oväsentligt öfverstiger det belopp, föreningen för arbetshemmet tillskjutit för dess upprätthållande. Föreningens kostnad för hemmets upprätthållande belöper sig nämligen till omkring 300 kronor årligen för hvarje arbetare, och bruttoinkomsten för hvarje arbetare öfverstiger, för helt år räknadt, endast obetydligt denna summa. Men samtidigt med att hemmet arbetar under så tryckta förhållanden, drifver en enskild affärsman i Stockholm en mycket omfattande affär med korgmakeriarbeten, som tillverkas i fångelserna, och denne affärsman är tillika leverantör åt arméförvaltningen — det vill säga, att den vara, han för ett ringa pris förskaffar sig genom aftal med fångvårdsstyrelsen, säljer han, naturligtvis med större eller mindre vinst, till arméförvaltningen. Man torde näppeligen kunna erhålla ett mera påtagligt bevis för olämpligheten

af den nuvarande anordningen af fångarbetet och det berättigade i fångvårdsstyrelsens ofvan omnämnda framställning.

En väsentlig orsak till de blinda arbetarnes svårighet att själfva försörja sig är utan tvifvel att finna i denna tillintetgörande konkurrens, för hvilken de utsättas genom fångarbetets billighet. En följd af denna konkurrens blifver ock, att mången blind arbetare, som icke kommer i åtnjutande af bidrag från någon förening i välgörenhetens tjänst, nödgas att taga sin tillflykt till den allmänna fattigvården, där han visserligen i utbyte för sitt arbete erhåller ett nödortfigt uppehälle men utsättes för faran att utan eget förvållande förlora den känsla af människovärde, som uppbär den frie, om än fattige mannen, så länge han förmår att genom eget arbete försörja sig själf och de sina.

Då man vet, att de blinda, som erhålla uppfostran i institutet vid Tomtebodas, därstädes i regel genomgå en tio-årig utbildning, vidare att kostnaden för denna utbildning beräknas till omkring 10,000 kronor för hvarje blind, samt att staten bidrager med ungefär hälften af denna kostnad, så ter det sig obestriddigen mycket egendomligt, att staten, i stället för att stödja och till äfventyrs genom arbetstillfälle hjälpa den sålunda till själf-försörjning uppfostrade blinde, fastmer genom egna åtgöranden försvårar, för att icke säga omöjliggör hans existens.

Det synes utskottet därför, att den af femte nordiska mötet för abnormsaken vid dess sammanträde i Stockholm sistlidet år fattade resolution, hvaruti uttalas önskan, att regeringarna måtte förbjuda tillverkning inom fängelserna till försäljning i allmänna marknaden af sådana arbeten, till hvilkas tillverkning de abnorma för sin utkomst äro hufvudsakligen hänvisade, äger sitt fulla berättigande. Och det må tillåtas utskottet att i detta sammanhang återgifva följande yttrande, som vid blindkongressen i Bryssel år 1902 fälldes af dåvarande belgiske ministern Lejeune, hvilken redan 1894 kontrasignerat förbud mot utsläppande af fångarnas arbeten till konkurrens i den allmänna marknaden. Han yttrar: »Då konkurrensen vänder sig mot de blinda och deras traditionella yrken, blir den icke längre en blott intressefråga, den blir en uppenbar grymhet, en vidunderlighet».

Hvad utskottet anfört i fråga om fångarbetets konkurrens med de blindas arbete torde i tillämpliga delar gälla jämväl konkurrensen med det arbete, som utföres af de vanföra och de lytta.

Då utskottet förmenar, att de abnorma, de svagaste i samhället, böra framför andra vara befriade från en otillbörlig konkurrens från statens sida, som i väsentlig mån försvårar deras redan förut hårda kamp för

tillvaron, finner utskottet rättvisa och billighet bjuda, att den af motionären afsedda förändring i fångarbetets anordnande snarast möjligt kommer till stånd. Och ehuru motionären omnämner endast konkurrensen med korgmakeriyrket, tillåter sig utskottet dock uttala den förmodan, att Kungl. Maj:t, genom en framställning från Riksdagens sida om åtgärder i det afsedda syftet, skulle föranledas att taga hänsyn jämväl till borstbinderiyrket, då dessa båda yrken i fråga om de blindas intressen synas vara likartade.

Utskottet får alltså föreslå,

att Andra Kammaren ville för sin del besluta, att Riksdagen måtte ingå till Kungl. Maj:t med hemställan om sådan ändring i föreskrifterna rörande fångarnes sysselsättning, att det för de blinda outhärliga korgmakeriet ej vidare må förekomma i fängelserna till försäljning i den allmänna marknaden, äfvensom att i öfrigt vanföras och lyttas arbete må i största möjliga mån skyddas mot konkurrens med fångarbetet.

Stockholm den 21 mars 1904.

På utskottets vägnar:

K. H. GEZ. VON SCHÉELE.

Till herr ordföranden i Andra Kammarens Andra tillfälliga utskott.

Då utskottet vid behandlingen af herr S. A. Hedins nu väckta motion rörande korgmakeriarbetet i fängelserna och dess konkurrens med de blindas likartade arbete önskat del af de upplysningar, jag rörande arbetsdriftens anordnande i våra fängelser kunde vara i tillfälle att lämna, anser jag mig främst af allt böra fästa utskottets uppmärksamhet på det inflytande, fångvårdsorganisationen i och för sig likasom ock sättet för fångelsefunktionärernas aflöning utöfvat å anordnandet af vårt fångarbete.

Före upptagandet af de allvarliga reformsträfvanden, som mot midten af 19:de seklet här i Sverige åvägabragt ett nytt skede i vår fångvårdshistoria, gick fångbehandlingen öfver hufvud ensamt ut på att tvångsvis utnyttja fångarnas arbetskraft, helst för allmänna behof, men i brist däraf till enskild förmån mot billig ersättning. För grufarbete, för bergsprängning och stenhuggning, för murnings-, smides- och växlande handräckningsarbeten vid fästningsverken, för gaturenhållning och andra friluftsarbeten, för buldanstillverkning, strumpstickning och spånad, för salpeterberedning och ärtrensning, för plåtslageri, bokbinderi och flera andra handtverk använder man fångarna — men alltid med samma erfarenhet af att hvad samhället med fångarnas bestraffning helst behöfde vinna sällan eller aldrig vanns. Den frigifne fången befinnes vanligen vara ett värre samhällsgissel än hvad han varit före sin fångelsetid; och då på grund af sådana erfarenheter den mening, som i en praktisk användning af fångarnas arbetskraft sett fångvårdens enda uppgift, icke längre befanns hållbar, lyckades en annan penitentiär uppfattning af mera djupgående beskaffenhet tillvinna sig vårt folks förtroende. Därmed blef fångvårdssystemet hos oss grundadt på den *individuella* fångbehandling, som genom att afsöndra fångarna från hvarandra förekommer de sämre elementens fördärflika inflytelser å de öfriga och möjliggör arbetet å dessas förbättring; gemensamhetsfängelserna med deras stora arbets-salar och jämförelsevis lätt ordnade arbetsdrift blefvo principiellt ställda

på afskrifning för att i stigande mån ersättas med enrumsfängelser, där hvarje fånge förvarades i sin särskilda cell och försågs med den sysselsättning, som för honom lämpade sig och kunde honom beredas.

Det kan ej förnekas, att icke insikten om det äldre systemets betänkliga misstag däri att det i arbetsdriften såg »hela den stora korrektionshemligheten» nog vållade, att man i någon mån underskattade dess vikt nu, då det gällde att med hänsyn till enrumssystemet mäta arbetets betydelse för en ändamålsenlig fångvård. Hos oss gick man väl ej så långt som i systemets hemland, där man till en början ensamt förlitade sig på följderna af fångarnas inbördes afskiljande, och därigenom framkallade de hemska fenomenen af de sålunda afskilldes både kroppsliga och själsliga nedbrytning; men det nya fängelsesystemets organisation hos oss visar dock tillräckligen tydligt, att man icke uppskattade arbetets penitentiära värde så som önskligt varit. Det var väl rätt förklarligt, att man då för tiden, med hänsyn till de långa fångforslingarnas besvär och faror, beslöt sig för att utvidga de ditills förhandenvarande läns häktena till cellfängelser äfven för straffångar samt att, där så i somliga län kunde behövas, anordna äfven andra häkten för aftjänande af kortare tiders frihetsstraff i enrum; men härmed följde icke blott att den lokala och långt ifrån betydelselösa skillnaden mellan å ena sidan ransakningshäkten för hvad lagen nämmer *häktade personer* och å andra sidan straff-fängelser för verkligt dömda och till fångvården öfverlämnade *fångar* med hänsyn till deras förvaringsplatser i väsentlig mån upphäffdes, utan ock, att, ehuru fångvårdsförvaltningen decentraliserades och fördrades långt utöfver hvad nödigt var, möjligheten för ett ändamålsenligt ordnande af fångarnas arbetsdrift i hög grad förminskades. Samtidigt med de första cellfängelsernas öppnande bestämde ock Kungl. Maj:t genom bref af den 22 december 1846, på grund af en rikets ständers skrifvelse, att då den frie arbetarens skäligen anspråk icke borde förnärmas, skulle inom fängelserna företrädesvis verkställas de arbeten, som voro för fångvårdens och statens egna behof användbara samt fångarna i öfrigt sysselsättas med tillverkning af varor, mindre vanliga i orten. Med hänsyn till de korta och ojämna strafftiderna i de många öfver hela riket utströdda cellfängelserna och dessas begränsade fångantal, hvilket utgjordes uteslutande af personer från länet eller något område där inom, måste sagda bestämmelser tydligtvis verka ungefär så, som om arbetet i sagda fängelser förbjudits; fångvårdens egna arbetsbehof kunde lättast och billigast tillgodoses å de centrala straffanstalterna, och att för staten i öfrigt öfvertaga något arbete, räckte tydligen de nya cellfängelsernas

hastigt växlande arbetskrafter icke till. Också måste rikets ständer redan den 22 april 1857 i ny skrifvelse till Kungl. Maj:t hemställa, huruvida icke, då genom beredande af lättade tillfällen att förskaffa arbete åt fångarna, ej mindre en större sedlighet bland dem skulle befrämjas, utan äfven arbetet kunna med mindre förlust för staten bedrifvas, samt för öfrigt de förhållanden, hvarigenom Kungl. brefvet den 22 december 1846 tillkommit, i väsentlig mån förändrats, omständigheterna kunde medgifva sådan ändring af de i sagda bref meddelade föreskrifter, hvarigenom en större frihet till arbete för fångarna bereddes. Genom kungl. brefvet den 23 februari 1858 försattes på grund häraf bestämmelserna i 1846 års bref ur kraft, fångelserna öppnades för äfven handtverksarbeten, och trots sedermera då och då upprepade framställningar från olika vederbörande om skydd mot fångelsearbetet, hafva 1846 års restriktioner icke återupplifvats.

Men då fångvårdsstyrelsen fann för sig omöjligt att öfvertaga arbetsanskaffningen för hela mängden af rikets cellfångelser och kronohäkten, begärde den redan den 6 juni 1856, att, då arbetet i dessa fångelser endast undantagsvis kunde lämna någon ekonomisk vinst, men däremot i allmänhet leda till icke obetydliga utgifter, om det ordnades såsom »egentlig hufvudsak», det måtte under behörig kontroll ombetros fångelsedirektören att anordna detsamma, helst för enskildes räkning och mot det att af behållna inkomsten viss andel skulle tillfalla honom och vaktbetjäningen, hvars biträde han skulle äga att använda, viss andel fången såsom belöning och för kostförbättring samt öfverskottet öfverföras till en besparingskassa för att vid fånges frigifning användas till hans fördel. Med det Kungl. Maj:t den 26 augusti 1856 bifallit detta förslag, var ordnandet af arbetsdriften i det allra största antalet af rikets fångelser lämnadt åt fångelsedirektörens, bevakningspersonalens och fångarnas förenade enskilda intresse, om än Kungl. Maj:t i så mån bevakat statsintresset, att han vid sitt nämnda bifall fogat den bestämmelsen, att, därest arbeten för fångvården eller fångelssets egna behof funnes att tillgå af den beskaffenhet att de kunde åt fångarna lämpligen uppdragas, dessa då företrädesvis borde användas till sådana arbetens verkställande. Det var emellertid tydligt, att, då fångelsedirektörernas ekonomiska villkor sällan medgafvo dem att anordna någon sådan arbetsdrift, som erfordrade kostsamt förslag, fångarbetet i dessa straffanstalter till öfvervägande del visserligen icke skulle komma att motsvara de föreställningar, som lågo till grund för riksdagsskrifvelsen af den 22 april 1857.

Det af 1846 års fångelseplan föranledda missgrepp, som 1856 på

ofvannämnda sätt etablerats, blef ytterligare fastlåst genom aflöningsstaterna; inkomsterna af fångarbetet efter medgifna andelar togos nämligen i beräkning vid bestämmandet af fängelseföreståndarnes och bevakningspersonalens aflöningar. Utan att rubba dessa kunde någon ändring i fråga om dessa fångelsers arbetsdrift icke genomföras. Och då hithörande stater så nyligen som 1876 och 1882 af Riksdagen faststälts, måste efter häfdvunnen uppfattning någon tid hinna förgå, innan behöfliga reformer i antydda afseenden lämpligen kunde ifrågasättas.

De förutsättningar, som bestämt 1846 års fängelseplan både med hänsyn till fångelsernas antal och storlek, visade sig emellertid vara långt ifrån oföränderliga. Med husbehofsbränningens afskaffande och brännvinsförsäljningens ändamålsenligare ordnande, med en förbättrad folkundervisning och i allmänhet stigande välstånd aftog brottsligheten; till och med i län, där denna framkallat de största cellfångelserna, minskades alltmera fångantalet, och i följd häraf stod slutligen en stor del af deras cellutrymme oanvänt. Det blef alltmere påtagligt, att tiden vore inne för utsträckt tillämpning af enrumsfängelset; ett fortsatt anlåtande af de för gemensamhetsfångar afsedda centrala straffanstalterna kunde väl icke helt upphöra, men borde dock, till båtnad för fångvårdens både penitentiära uppgift och ekonomi, kunna i betydlig mån begränsas. Önskemålet frambars genom ett af dåvarande fångvårdschefen vid 1880 års riksdag väckt förslag, som föranledde en till Kungl. Maj:t i ärendet aflåten skrifvelse. Först tolf år senare bar denna frukt; Riksdagens båda kamrar biföllo då det af Kungl. Maj:t framlagda lagförslag, som vidgade enrumstiden från två till fyra år, med afdrag af en fjärdedel, och den 29 juli 1892 utfärdades den nya lagen.

Under de elfva år, denna lag numera tillämpats, har dess ombildande kraft å vår fängelseorganisation visat sig till fullo motsvara förväntningarna. De många och stora gemensamhetsfångelserna behövas ej längre; tyngdpunkten inom vårt fängelseväsen är nu förlagd till länens enrumsfångelser — ett förhållande, som bäst vitsordas af de siffror i vår fångvårdsstatistik, som uppvisa, att vid 1903 års slut straff- och fängelsefångarna i cell utgjorde 1,876 och straffångarna i gemensamhet 199.

Men häraf måste ock framtvingas en ny anordning af arbetsdriften. Och därför möta inga hinder, om blott fångpersonalen å de olika fångelserna så fördelas efter strafftid, ålder, kön och handafärdighet, att fångvårdsförvaltningen blir i stånd att å hvart af de sålunda använda fångelserna för statens behof göra sig fångarnas arbetskraft till godo. En af förutsättningarna härför är att finna i upphörandet af allt samband mellan

arbetsvinsten å fångarbetet och fängelsefunktionärernas aflöningsförmåner. Sedan detta mångåriga önskemål äntligen vunnits genom det bifall, 1902 och 1903 årens Riksdagar lämnat Kungl. Maj:ts propositioner om ändrade stater för föreståndare och bevakningspersonal vid länens enrumsfängelser, är det nu ock möjligt att, såsom rikets ständer i förberörda 1846 års skrifvelse begärde, inom våra fängelser företrädesvis verkställa de arbeten, som äro för fångvårdens och statens egna behof användbara. I detta syfte aflät ock kungl. fångvårdsstyrelsen den 14 september 1903 en underdånig skrifvelse till Kungl. Maj:t, däri förslag framställes om hvad för vinnandet af önskemålet synes böra åtgöras; och tillåter jag mig här bifoga bestyrkt afskrift af denna skrifvelse, som väl torde nog tydligt vitsorda fångvårdsstyrelsens lifliga åstundan att få till stånd en verkligt tillfredsställande anordning af arbetsdriften i rikets fängelser.

Stockholm i kungl. fångvårdsstyrelsen den 9 mars 1904.

Sigfrid Wieselgren.

Afskrift.

Till Konungen.

I sin berättelse angående verkställd granskning af statsverkets tillstånd, styrelse och förvaltning under år 1899 framhöllo Riksdagens revisorer, hurusom vid anordningarna af fångarbetet borde såsom ledande grundsats bland annat iakttagas, att fångarna i långt större utsträckning än för närvarande måtte användas till arbeten för statens räkning, såsom till förfärdigande af utrustningspersedlar för armén och flottan, möbeltillverkning, bokbinderi m. m., samt att tillbörlig hänsyn ock borde tagas därtill att fångarnas arbeten i så ringa grad som möjligt genom konkurrensen skadade det fria arbetet; och i sitt vid 1901 års riksdag i anledning häraf afgifna yttrande förklarade sig statsutskottet dela denna uppfattning.

Fångvårdsstyrelsen har länge ansett de omnämnda grundsatsernas iakttagande höra till den svenska fångvårdens viktigaste önskemål och har jämväl sökt att i de särskilda fall, där det visat sig möjligt, i öfverensstämmelse härmed ordna arbetsdriften i de få fängelser, där hinder härför icke förelegat i förhållanden, som tillhört själfva den bestående organisationen. Så länge föreståndare och bevakning vid de allra flesta af rikets fängelser, läns- och krono-

cellfångelserna, ägt att såsom beräknadt tillskott till sin knappa aflöning uppbära viss del af arbetsinkomsten, har, på sätt styrelsen i underdånig skrifvelse den 27 september 1901 erinrat, icke låtit sig göra att från fängelseföreståndarne å kronan öfverflytta omsorgen om arbetenas bedrivande vid nämnda fångelser. På denna grund har ock Eders Kungl. Maj:t efter framställning af styrelsen till 1902 och 1903 års Riksdagar ingått med nådiga propositioner om sådan löne-reglering för bevakningspersonalen och fängelseföreståndarne, att deras löneinkomster komme att frigöras från beroende af fångarnas arbete. Genom sitt bifall till nämnda propositioner torde ock Riksdagen hafva godkänt de för regleringen af Eders Kungl. Maj:t anförda, här ofvan antydda grunder.

Löneregleringen, som med innevarande år trädt i kraft beträffande bevakningspersonalen, skall med nästinstundande år tillämpas jämväl i fråga om fängelseföreståndarne; och möjlighet för kronans öfvertagande af arbetsdriften vid samtliga fångelser är således beredd.

De af statsrevisorerna framhållna önskemålen äro likväl icke därigenom vunna. Ty om ock fångvårdsstyrelsen å kronans vägnar äger full frihet att vid samtliga fångvårdsanstalterna förordna om fångpersonalens sysselsättning och träffa åtgärder därför, så att fångarna kunna vid de skilda fångelserna fördelas efter arbetsförmåga, strafftidens längd och så vidare, utan att hänsyn behöfver tagas därtill att arbetsprodukten härigenom kan komma att högre uppdrivas vid det ena fängelset än vid det andra, har icke därmed fångarbetet upphört att konkurrera med det fria arbetet, ej heller tillgång beredts till arbetsuppdrag för statsförvaltningens olika behof.

Från arbetarehåll, från arbetsgifvare, i dagspressen och på offentliga möten, såsom å handtverks- och industriidkaremöten samt å det under nästlidna sommar samlade abnormskolemötet, klagas allt ifrigare öfver fängelsearbetets intrång på det fria arbetet. Denna klagan, som väl egentligen har någon berättigad grund allenast där ett visst yrke i fångelserna bedrivs i sådan omfattning, att det inverkar på priset å handelsmarknaden och å afsättningsmöjligheterna på en gifven ort, lär icke kunna bringas att upphöra, så länge fångelsernas tillverkningar i afsevärd utsträckning utbjudas till afsalu. För att åvägabringa ändring härutinnan måste kronan själf blifva afnämare af tillverkningarna. Visserligen be-röfvas äfven härigenom den enskilde en afsättningsmöjlighet, men ingen kan dock med fog misstycka, att kronan söker själf fylla sina behof, helst dessa i annat fall måste tillgodoses på de skattdragandes bekostnad.

Den sålunda föreliggande nödvändigheten att för fångelserna kunna på-räkna statens egna arbeten tvingar styrelsen, som, efter hvad i sådant hänseende gjorda försök visat, icke äger möjlighet att själf kunna med utsikt till verklig framgång inverka på öfriga förvaltningar till lämnande af uppdrag om arbeten för deras behof i erforderlig utsträckning, att i sådant syfte hänvända sig till Eders Kungl. Maj:t.

En blick i Tidning för leveranser till staten gifver vid handen, att en hel del sådana persedlar, hvarå anbud i tidningen inforbras för exempelvis arméns flottans, postens och järnvägarnas behof, skulle kunna af fångvården levereras. Sålunda kunna nämnas för armén: hufvudbonader, skärmar, kappor, lägerrockar, vapenrockar, klädesbyxor, linnebyxor, kalsonger, skjortor, strumpor, läderskor, stöflar, lakan, madrasser, putvar, handdukar, näsdukar, proviantpåsar, kokarder,

nummerbrickor och en hel del andra utrustningsföremål; för flottan: bussaronger, kommissbyxor, ylletröjor och andra klädespersedlar, badborstar, dammborstar, klädsäckar m. m.; för posten: lifrockar, västar, kavajer, byxor, sämskskinnströjor och öfverrockar, hvartill kunna läggas läderväskor, brefpåsar och dylikt; samt för järnvägarna: dragremmar till fönster, signalflaggor, lakan, handdukar, örngåttsvar.

Härtill komma snickeriprodukter, korgarbeten, papp- och pappersarbeten af allehanda slag jämte åtskilligt annat, som för nästan alla statsförvaltningens grenar erfordras.

De krafter, som för dessa arbetens utförande kunna ställas till kronans förfogande, äro icke så obetydliga.

Hela antalet straffångar uppgår till omkring 1,500, hvartill kunna läggas något öfver 500 fängelsefångar. Äfven kunna många af dem, som äro dömda på korta strafftider, användas till enklare arbeten, om ock fängelsefångarna — hvilka, så vidt de ej undergå förvandlingsstraff för böter, äro befriade från arbetstvång och i öfrigt behöfvas för handräkningsgöromålen inom fängelserna — icke härvid böra tagas i beräkning. Till de mera kräfvande arbetena äro hufvudsakligen de fångar användbara, som ädömts så lång strafftid, att de där- under hinna uppläras i ett yrke. Så är fallet med, i det hela, samtliga straff- fångar, som dömts på listid eller på viss tid öfver ett år, tillhopa omkring 1,000 män och 140 kvinnor. Dock måste uppmärksammas, att för dem, som icke redan äro yrkeskunniga, det första fängelseåret till större eller mindre del måste beräknas såsom lärotid och att de i gemensamhet förvarade manliga fångarna, omkring 200, i rätt stor omfattning tagas i anspråk för fängelsernas egna behof. Antalet kunniga yrkesarbetare, disponibla för statens arbeten af förenämnda art, torde därför icke böra beräknas till mer än högst 5 à 600.

Den arbetsprodukt, som af fångarna redan under nuvarande långt ifrån på önskligt sätt ordnade förhållanden lämnas, är ändock ganska afsevärd, hvilket framgår af den inkomst, som därmed varit förenad, uppgående årligen i rundt tal till något mer än 130,000 kronor vid läns- och kronocellfängelserna samt omkring 45,000 kronor vid de centrala straffängelserna, tillhopa cirka 175,000 kronor.

Man kan förvänta, att, därest arbetet efter de nyinträdde förhållandena rätt organiseras med bästa tillvaratagande af tillgängliga krafter och dessas användande till den mer värderika produktion, som vissheten om stadigvarande afsättning till det allmänna är ägnad att främja, den verkliga intäkten af fång- arbetet skall komma att ej obetydligt ökas.

Styrelsen tänker icke härvid på en ökad pekuniär inkomst för fångvården. Tvärtom utgår styrelsen från den uppfattningen, att, då kronan är både till- verkare och afnämare, om ock genom skilda förvaltningar, någon likvid från förbrukaren, armén, flottan, posten, statsjärnvägarna etc. till fångvården icke så- vidt nu kan bedömas skall behöfva ifrågakomma, utan anser styrelsen, att betal- ning bör utgöras allenast för sådana materialier, som icke af vederbörande till- handahållas, samt att, till utredande af arbetsvärdet, detta blott inom linjen efter gängse marknadspris bör upptagas i fångvårdens räkenskaper. Så har exempelvis enligt nådiga brefvet den 30 oktober 1866 förfarits i fråga om dagsverkskostnaden för det vid fästningsbyggnaderna använda kronoarbetsemanskap.

Visserligen måste, främst af pedagogiska skäl, någon uppmuntran i för.

hållande till villighet och förmåga tillerkännas fångarbetspersonalen i form af premier eller gratifikation; men då af förenämnda arbetsinkomst vid läns- och kronocellfångelserna under tiden till innevarande år bevakning och föreståndare uppburit i rundt tal 49,000 kronor årligen, hvilken utgift från och med den nya ordningens inträde kommer att helt försvinna, och till fångelsernas besparingskassor likaledes årlingen i rundt tal afsatts 34,000 kronor, som, i den mån de därifrån till åkerbrukskolonien Hall utgående understödsbelopp på grund af nu förändrad lagstiftning komma att bortfalla, blifva härför obehöfliga, torde med all sannolikhet kunna påräknas, att afkastningen af de arbeten, som fångvården allt fortfarande, om än i minskad mån, måste komma att för sysselsättande af fångar på kortare strafftid utföra åt andra än staten och således mot inkomst, skall blifva tillräcklig till utbetalande af de erforderliga premierna.

Gjord beräkning gifver nämligen vid handen, att, om i en framtid ända till 1,000 man eller 300,000 dagsverken årligen skulle i statens arbeten användas och flitskillingen, som med hänsyn därtill att nu gällande spisorning vid fångelserna är nog kraftig att endast i ringa mån eller alls icke behöfva förstärkas genom inköp för fångens arbetsförtjänst af så kallade premievaror, bestämmes till i medeltal 15 öre om dagen, ett belopp af 45,000 kronor skall för ändamålet förslå. Tydligt är dock, att endast småningom leveranserna till staten må kunna beräknas taga den omfattning, att nyssnämnda belopp blifver till premier behöfligt.

De här uttalade grundsatzerna för fängelsearbetets ordnande hafva i stor utsträckning redan vunnit tillämpning i utlandet.

Sålunda tillverkas vid de engelska fångelserna, enligt hvad styrelsen har sig meddeladt, betydliga kvantiteter olika slags persedlar synnerligast för postens, men äfven för arméns och flottans behof. För att tillgodose varubehof, som endast kort tid förut kunna uppges, särskildt vid flottan, anordnas för dylika varor vid fångelserna ett sex månaders reservförråd. De olika förvaltningarnas betalning till fångvården uppgifves vara så låg, att fångvården knappast erhåller godtgörelse för annat än tillsläppta materialier. Flitskillingar tilldelas fångarna till obetydligt belopp, högst 7 1/2 öre i veckan.

I Belgien, där cellsystemet är strängt genomfördt och fångvårdsförhållandena därför snarlika våra, har genom förordning år 1887 föreskrifvits, att fångarbetet i första hand skall tagas i anspråk för tillverkning af sådana föremål, för hvilka staten själf har användning. Den centrala administrationen skall därför hvarje år upprätta en förteckning å de föremål för de olika statsförvaltningsgrenarna, hvilkas tillverkning förbehålles fångelserna. Särskildt tillverkas sålunda uniforms-persedlar och skodon för armén.

Vid de under inrikesdepartementet stående fångelserna i Preussen, för hvilka är freskrifvet, att tillverkningen af förnödenheter för riks- och statsmyndigheternas behof bör i möjligaste mån befordras, har denna tillverkning år efter år vunnit allt större omfattning. Sålunda tillverkades år 1901 för armén bland mycket annat 169,078 jackor och 23,920 rockar af dräll, 196,760 klädesbyxor, 313,961 linne- eller drällbyxor, 288,594 par kalsonger, 65,235 kappor, 128,760 mössor, 20,634 vapenrockar, 201,258 par axelklaffar och så vidare.

Ett tillvägagångssätt, sådant som i dessa länder valts, synes styrelsen

lämpligen böra följas äfven hos oss med de närmare modifikationer och den anpassning, förhållandena här betinga.

Styrelsen anser sig i sådant afseende böra förorda:

att de särskilda förvaltningarna i god tid före blifvande behof hos fångvårdsstyrelsen böra anmäla de artiklar, som för dessa förvaltningar beräknas erforderliga och kunna i fängelserna förfärdigas, så att styrelsen må blifva i tillfälle att i tillräcklig tid meddela, hvad fångvården kan åtaga sig till utförande, samt att verkställa detsamma;

att, på det svårighet ej må för fångvården uppstå att kunna fullgöra åtagna leveranser, fångvården må af de artiklar, hvaraf största kvantiteter bruka erfordras, på förhand i förlag upplägga nödig myckenhet; samt

att, där materialierna ej af förvaltningarna själfva tillsläppas, dessa böra af fångvården upphandlas enligt af förvaltningarna godkända prof och på deras bekostnad.

Under åberopande af hvad styrelsen sålunda tillåtit sig andraga, får styrelsen i underdånighet hemställa,

att Eders Kungl. Maj:t måtte förordna, det armén, flottan, postverket, statsjärnvägarna och öfriga statsförvaltningar skola till fångvårdsstyrelsen inkomma med sina rekvisitioner i och för tillverkning för deras räkning af behöfliga persedlar i enlighet med ofvannämnda grunder, samt att värdet af så tillverkade persedlar, för hvilka likvid ej erhålles, i räkenskapen föres inom linjen.

Stockholm den 14 september 1903.

SIGFRID WIESELGREN.

JOH. ROBBERT.

VIKTOR ALMQUIST.

N. Sandell.

Vidimeras:

Ex officio

Olof Rundberg.